

‘Zoeken en vinden’: Noordmans en de Friese spiritualiteit

Gerda Keijzer

Aanleiding

In het seizoen 2018-2019 volgde ik de nascholingscursus ‘Leauwe in Fryslân’. Vanuit historisch, dogmatisch, bijbel-theologisch en praktisch-theologisch perspectief dachten we na over geloven en theologie in de Friese context, en over de vraag of de Friese taal en cultuur een eigen plek hebben in kerk en theologie.

Doel

De vraagstelling waarmee we de cursus ingingen was hoe het verband is tussen evangelie en cultuur. De vraag die ik in dit artikel wil beantwoorden ligt in het verlengde hiervan en luidt: In welke mate liet de Friese theoloog Oepke Noordmans zich beïnvloeden door zijn culturele Friese achtergrond? En: Heeft hij iets bijgedragen aan de Friese spiritualiteit? En zo ja, op welke wijze?

Oepke Noordmans

Oepke Noordmans werd geboren in 1871 in Oosterend, Friesland. Hij groeide op in Scharnegoutum. Hij studeerde theologie in Leiden en Utrecht, werd in 1903 Hervormd predikant, eerst in Idsegahuizen-Piaam, later in Suameer en zijn laatste gemeente was Laren (Gld). Hij stierf in 1956 op 84 jarige leeftijd.

Oepke Noordmans was een Fries in hart en nieren. In zijn intredepreek in Idsegahuizen zegt hij:

‘Het is een bekende zaak dat het volkskarakter op de taal die er gesproken wordt invloed uitoefent. Maar niet alleen tussen de klank der woorden en de aard der volkeren bestaat verband, ook de gehele wijze van zich uitdrukken geeft te denken’ (Noordmans, Verzamelde Werken Bd 1, p. 17).¹

Taal en volkskarakter horen voor Noordmans onlosmakelijk bij elkaar². Toch is Noordmans niet een voorvechter voor de Friese taal geworden. Het komt eenvoudigweg niet bij hem op om de Friese taal te promoten. Dat komt wellicht niet alleen door het feit dat hij al snel buiten Friesland aan het werk ging, maar meer doordat hij op een scharnierpunt in de ontwikkeling van de Friese taal en cultuur stond. Noordmans was een tijdgenoot van Wumkes. Wumkes was een van de voormannen van de Friese Beweging en is betrokken bij de oprichting van het Kristlik Frysk Selskip in 1908. De passie die Wumkes heeft voor de Friese taal en cultuur

---

¹ O. Noordmans, *Verzamelde Werken* Bd I, Kampen 1978, 17. Hierna wordt naar Noordmans’ *Verzamelde Werken* verwezen met de afkorting *VW*, waarna eerst het deel wordt genoemd en vervolgens de paginanummers

² Gerrit Neven zegt daarover dat de taal voor Noordmans het werktuig is waardoor de ervaring en gedachte tot uitdrukking wordt gebracht. De taal omsluit de mens als een goed zittende jas. Juist de geloofservaring vraagt om een taal die de mens eigen is. G.W. Neven, *In de speelruimte van de Geest. Introductie in de geloofsleer van dr. O. Noordmans*, Kampen 1979, 68-69.

ontbreekt echter bij Noordmans. Dat wordt duidelijk in de briefwisseling tussen hen beiden. In 1916 schrijft Noordmans aan Wumkes:

'Ik moet zeggen, dat uw uiteenzetting van het doel der Friese beweging mij wel getroffen heeft. Wanneer deze taalbeweging tevens geestesbeweging ging worden in ruimere zin dan zou daarin misschien plaats zijn voor personen, die aan de taalbeweging niet meedoen, niet omdat ze er niet mee zouden sympathiseren, maar omdat ze hun belangstelling elders hebben geconcentreerd. Ik verkeer enigszins in dat geval' (Noordmans, VW 9a, p. 301).

Noordmans heeft warme gevoelens bij de Friese taal. Maar het is voor hem geen doel op zich. Hij voelt bovendien een grote mate van schroom om zich uit te drukken in het Fries. Nadat hij in 1952 Wumkes' biografie heeft gelezen, schrijft hij:

'Waarde collega Wumkes, Nu moet ik toch nog een keer een brief schrijven. Ik las uw autobiografie Nei sawntich jier. Ik las het bijna 'yn ien sike' door. Maar zou ik op dat inhoudrijke boek attenderen in 't Hollands, terwijl de Friese taal pas zo overvloedig over mij is uitgestort? Dat valt slecht en het klinkt zo stijf. Maar toch moet ik het wel doen. Ik mag het u niet aandoen, dat ik slag op slag fouten maak in de Friese spelling. U dorst vroeger ook geen Friese brief aan Johan Winkler te schrijven! Ik zou ook een gevoel hebben alsof ik ieder ogenblik 'oer de wjok draaie' kon. Ik heb niet zoals u, de overgang van de almanak naar Bijbel meegemaakt. Daarom, als ik mij schriftelijk in 't Fries uitdruk, heb ik de sensatie van op cothurnen te lopen en op het toneel te acteren. De woorden 'heitelân' en 'memmetaal' b.v. heb ik in mijn ouderlijk huis nooit horen gebruiken. Als ik ze nu neerschrijf, komt het eerste lid te sterk naar voren. De woorden krijgen daardoor een te grote bewogenheid. Dat gaat met vele andere woorden evenzo en de taal kan daardoor onrustig, zelfs hysterisch worden. Het duurt lang voor een spreektaal cultuurtaal geworden is. Uw boek bracht mij wel helemaal 'yn 'e kunde' (Noordmans, VW 9b, p. 922).

Fries schrijven gaat Noordmans – naar eigen zeggen niet goed af. Hij schreef in 1918 een Friese brief aan Wumkes, maar verontschuldigt zich meteen voor *'mijn kreupele Friske spelling'* (Noordmans, 9a, p. 307). Het is niet zo dat Noordmans niet van het Fries en van zijn Friese achtergrond zou houden. Die betekenen juist veel voor hem. Hoezeer hij door en door Fries is, blijkt uit de vele brieven die hij schreef aan en ontving van familieleden. Hier volgt een stuk uit een brief van zijn neef Oepke de Roos aan Noordmans uit 1888. Beiden studeren buiten Friesland. In deze brief komt de vakantietijd ter sprake:

'Doch zo'n tijd knapt ons weer op. Men is dan weer thuis in Friesland in de frisse buitenlucht. Zo iets doet ons Friese hart goed. Dat boek handelende over Friesland hoop ik mee te nemen. Dat zal je hart zeker goed doen. Als men zo iets leest, voelt men, dat in het Friese bloed nog iets krachtigs zit. Dan ook wordt men gesterkt in zijn verzet tegen alle Franse soep. Het zal je daarom zeker goed bevallen, want jij houdt ook evenmin als ik van al die Franse windmakerij. Daarom ben ik blij dat er een man is opgestaan, die zo'n boek heeft geschreven. Mogen er maar velen nog op volgen, opdat de Friese taal en het Friese volk weer in ere kome! Onlangs ontmoette ik hier bij het

uitgaan uit een der lokalen een aardig Friezinnetje. Zij hoorde mij Fries spreken en dadelijk begon ze toen ook Fries te praten. Ik kon zo zien dat het haar goed deed in Amsterdam een Fries te ontmoeten. Zij had een gouden oorijzer en een 'flodder' op. Ook mij was het aangenaam zo'n Friesinnetje te zien. Dan trekt het hart weer sterk naar ons dierbaar land; gelukkig daarom dat de vakantie nadert' (Noordmans, VW 9a, p. 33).

Noordmans koestert zijn Friese afkomst:

'Als ik terugdenk, zie ik op de vlakten van Friesland een dikke kerktoeren oprijzen met een oude kerk. Daar, heeft men mij verteld, werd ik ten doop gehouden. M'n bet-bet-betovergrootvader, wiens silhouet nog in m'n bezit is, was er predikant van. Hij ligt voor de preekstoel begraven. Boven z'n gebeente werd ik gedoopt. M'n eerste schooljaren daar. Eerste psalmvers, psalm 24 : 4: "Verhoogt, o poorten". Ik zie een ander dorp voor mij opkomen, waar ik de meeste schooljaren heb doorgebracht. Ik denk nog met dankbaarheid aan het uitstekende onderwijs dat gegeven werd. Hoe konden de winden woeden over het vlakke land. Hoe scherp zag men de hele horizon af. Maar ook, hoe merkbaar waren er de geestelijke stromingen. Koud was er de geestelijke dampkring niet. Bijbel en christelijke lectuur, de moederschoot der christelijke kerk, vroomheid, puriteinse geest, psalmgezang, het Réveil. De namen van Groen en Da Costa hoorde ik al heel jong met eerbied noemen. Ik ben dankbaar op de achtergrond van m'n leven iets van een geestelijke opwekking te zien. Geen materiële welvaart is bij die zegen te vergelijken' (Noordmans, VW 7, p. 423).

Tegelijkertijd voel je zijn weerstand in wat hij in 1916 aan Wumkes schrijft over de volksaard:

'Mijn geestelijk leven is niet typisch 'Fries' genoeg om daaraan mee te doen. In m'n vorige gemeente maakte midden onder een kerkeradsvergadering een brave ouderling plotseling een eigenaardige beweging naar z'n nek en lei daarop triomfantelijk een 'schjippetiek' op de tafel. 'Der ha 'k em nou, riep de man, ik haw er de hiele dei al lêst van hawn' (vergeef mijn kakografie). Was ik een ras-echte Fries geweest, dan had de humor van 't geval mij met het weinige vormelijke dat er in was verzoend. Nu had ik er moeite mee.' (Noordmans, 9a, p. 301).

Noordmans lijkt zich zo af en toe te generen voor de Friese manier van met elkaar omgaan en de wat boerse humor van de kerkenraadsleden van zijn gemeente. Het past niet bij zijn persoon. En toch is daar ook telkens het verlangen om de Friese taal en cultuur te bewaren. Aan Miskotte schrijft hij in 1949:

'Waarde Miskotte, Je verzoek om iets te zeggen over de Friese taal- en volksbeweging heb ik in mij om laten gaan en ik ben tot de conclusie gekomen, dat ik beter doe om mij buiten die kwesties te houden. Een halve eeuw lang en nog langer heb ik die beweging practisch langs mij heen laten gaan. Natuurlijk heb ik die dingen wel met aandacht en belangstelling gevolgd. Ik heb er wel eens met Dr. Wumkes over gecorrespondeerd. Ik heb zelfs eenmaal in de Grote Kerk te Sneek op een 'Friezendei' een voordracht gehouden. Maar dat is dan ook alles. Daarom acht ik het eigenlijk niet op mijn weg

liggen om nu, op een critiek moment, mij in deze discussie te mengen. Ik kan ook niet goed bezien, waar dat heen moet. Vlaanderen is 1/2 België. Maar Friesland is 1/11 Nederland. De verhoudingen liggen heel anders. Ik zou het betreuren, als het Fries een dode taal zou moeten worden. Er liggen prachtige accenten in die taal. Maar eveneens zou ik het meer dan jammer vinden, als deze kleine volksstam afgesnoerd zou raken van een bredere kerkelijke en culturele catholiciteit' (Noordmans, VW 9b, p. 873-874).

Dat dubbele gevoel blijkt ook uit de brief van Noordmans aan Smit uit 1952, waarin hij zich bijna verontschuldigt dat hij zich niet, zoals Wumkes, sterk maakt voor de Friese Taal en volksbeweging.

'De latiniteit, het algemene, heeft te zeer beslag op mij gelegd om veel ruimte te laten voor de cultuur van het allereigenste. Bovendien ben ik nimmer een typische Fries geweest, uiterlijk noch innerlijk. Ik heb mij onder mijn volksgenoten steeds wat eenzaam gevoeld en heb nooit behoefte gevoeld mij echt onder hen te mengen. Eer had ik steeds de neiging tot gereserveerdheid, mede omdat de Friezen soms het bewaren van een behoorlijke afstand nalaten. Een Friese vrome sloeg mij eens, toen ik pas dominee was, met kracht op mijn broek met de woorden: genade is geen erfgoed. Hoewel ze dat in vele gevallen toch wel uitstekend weten te doen. B.v. in de gemeentelijke omgang, ook tegenover de dominee. Dit alles staat bij mij waarschijnlijk ook in verband met het feit, dat ik van moeders zijde uit een refugie-familie ben. Mijn bet-bet-overgrootvader was 59 jaar predikant te Oosterend, nadat hij vier jaar te Wons gestaan had en voordat hij vier jaar als emeritus te Bolsward leefde. Het Friese leven interesseert mij echter - hoe kan het anders - toch ook weer in hoge mate; ook de natuur van dat land. (...) Ik acht het niet onmogelijk dat de taalbeweging in die diepere lagen beroering zal brengen, en dat van onder de stereotype, wat oppervlakkige kerkelijkheid van vele Friese gemeenten een meer oorspronkelijke, meer spontane en diepere doorbraak van het eigen geestesleven op gang kan worden gebracht. Voorlopig lijkt het daar nog niet op. Maar de eigen bijbelvertaling van Wumkes en de psalmen van Fedde Schurer kunnen op den duur daartoe meewerken' (Noordmans, VW 9b, p. 926) .

Hoewel Noordmans zich van de taalbeweging distantieert, hoopt hij tegelijkertijd dat de taalbeweging meer in zich kan hebben dan uitsluitend een volksbeweging te zijn. Hij hoopt dat het geloofsleven van de Friezen er op positieve wijze door beïnvloed zal worden. Noordmans worstelt met tegenstrijdige gevoelens als het gaat om de Friese Beweging die is ontstaan uit zijn eigen culturele achtergrond. Deze worsteling is overigens eigen aan contextuele theologie. Door de worsteling heen kan een theologie ontstaan die op de eigen cultuur is geënt. Hinne Wagenaar schrijft over dit spanningsveld vanuit zijn ervaringen met contextuele theologie in Afrika dat 'elke contextuele theologie (...) leeft van de spanningsboog tussen universaliteit en particulariteit, pelgrimsprincipe en verinheemsingsprincipe, afstand en identiteit'.³ Noordmans hecht aan het universele van het christelijk geloof, evenzeer als aan zijn particuliere Friese achtergrond, maar komt de spanning tussen deze twee invloedssferen schijnbaar niet te boven.

---

³ H. Wagenaar, "Contextuele theologie in Europa: autobiografische aantekeningen van een Fries in Afrika (2002)", in : *Mei it wiffe skip. Nei hûndert jier Kristlik Frysk Selskip*, Ljouwert 2008, 236-244.

De correspondentie tussen Noordmans en Wumkes over de taalbeweging omvat 15 brieven. De briefwisseling start in 1915. Na verloop van tijd vraagt Wumkes aan Noordmans of hij wil komen spreken op de jaarlijkse Friezendei. Hoewel Noordmans het verzoek eerst weigert, kan hij na verloop van tijd niet anders dan Wumkes' verzoek inwilligen. In de toespraak die hij op de *Friezendei* van 1918 houdt, begint hij met te zeggen waarom hij het verzoek niet langer kom weigeren. Eén van de redenen is dat hij niet kon weigeren om het woord te voeren in de taal die 'ús mem my leard hat'. Weigeren zou voor Noordmans gelijk staan aan reden geven om te denken dat zijn moeder hem de verkeerde woorden had geleerd. Maar een andere reden is dat Noordmans nog steeds vermoedt dat de Friese taalbeweging tegelijk een geestesbeweging is:

'Dat kin net oars. De tael is for de geest, hwet de loft is for in ljip,...' (Noordmans, VW 1, p.324).

Noordmans en de Friese taal: het lijkt een haat-liefde verhouding te zijn. Wie de jaartallen van de aangehaalde citaten heeft bekeken, ziet overigens dat er geen sprake is van een ontwikkeling. Noordmans blijft zijn hele leven hinken op twee gedachten.

Beelden

Zo gereserveerd als Noordmans is tegenover de Friese taal, zo gepassioneerd is hij als hij spreekt over zijn achtergrond en de (kerkelijke) cultuur waarin hij is opgegroeid. Hij schetst die cultuur in de beelden die hij opvoert in met name zijn meditaties. Ontroerend is de meditatie waarmee de bundel 'Gods Poorten' opent. In deze meditatie over psalm 24 wordt zijn liefde voor gezin, landschap en de psalm duidelijk:

'Het was op een der eerste dagen van april 1877, dat ik aan de hand van een zes jaar oudere zuster, die nu reeds lang met Gods engelen zijn aangezicht aanschouwt, één mijner eerste schoolgangen maakte. Lezen kon ik nog niet en toch moest ik die morgen het vers van buiten kennen. Toen voegde de psalm, terwijl wij op de landweg voortgingen, zich bij ons. Hij wandelde als derde met ons mee, zoals Jezus met de Emmaüsgangers. Hij woei om ons heen, zoals de Heilige Geest om de discipelen op het Pinksterfeest. De woorden wisselden van mond tot mond, weg en weder, weer en weer, tot de psalm inwendig in mij woonde en mijn memorie en verstand het ritme hadden overgenomen, waarin hij zelf, bij het drijven van de Geest, was geboren. Daarna gingen wij zwijgend ter schole. De psalm maakte echter niet alleen inwendig woningen in de harten; hij had ook andere eigen woningen in de dingen. Hij woonde en wandelde en woei bijzonderlijk aan die landweg, als God in het paradijs op de middag. Als in die zelfde aprilmaand op de zaterdag de namiddagschool en de avondschool stilstonden en wij samen reeds op de middag huiswaarts keerden; als wij dan aan de rode landweg kwamen tussen de groene weiden, dan verhoogden de poorten de boog, en wij gingen er onder door met een stille, blijde verbazing. Dan werd het zonlicht tot een verheffing (Ps. 4 : 7) en tot een opening naar het rijk der klare waarheid. Dan beitelde zich de leeuwerik in het blauw des hemels zijn trap, klimmende en het 'lied der trappen' zingende tot de top. En dan rinkelden vandaar de heldere kraaltjes van het geluid al stuitend naar beneden tot voor onze voeten. Door deze poorten en langs deze toon- en hemelladders gingen wij, Gods engel en ik, 'verrukt ten reije' (Noordmans, VW 8, p. 103).

De sfeer die heerste in huize Noordmans - ernst, het belang van het gezin, de eenvoud van het geloofsleven – ‘pakt’ hij treffend in wat hij schrijft over het orgel in zijn ouderlijk huis:

‘Op het orgel in mijn ouderlijk huis stonden beneden drie lange en wijde eikehouten pijpen. Zij waren eigenlijk een toegift van de orgelbouwer. Want zij hoorden thuis op een 16-voets register, waarvoor overigens in dit instrument geen plaats was. Alleen deze drie konden er nog net staan: de a, de bes en de b. Zij gaven grond aan het hele spel. Wanneer ik op stille avonden, op het uur waarop de avondpsalm gezongen werd, van elders thuis kwam, drongen deze drie stemmen reeds op een halve mijl afstands tot mijn oor door. Dan werd ik van verre reeds opgenomen in deze kathedraal van geluid. Ik ging er binnen, lang voordat ik de deur der woning had bereikt. Rondom het huis, naar alle zijden en naar boven, stond de hele atmosfeer hoorbaar in trilling en het hart beefde mee vanwege de heiligheid van deze tempel, waarin ik minuten lang kon gaan, voor ik de zangers en de speellieden bereikte. Geen domorgel heeft mij ooit een zo sterk gevoel van wijding kunnen geven als deze drie, wanneer zij rondom die woning een tempel deden rijzen. En geen kerk bracht mij ooit een zo grote zekerheid bij van thuis te komen bij God’(Noordmans, VW 8, p.387-388).

Ronduit ontroerend is wat Noordmans schrijft over de kievit in de meditatie ‘Zoeken en vinden’:

‘Wanneer ik mediteer over de woorden van Jezus, die hierboven staan uitgeschreven, dan zoek ik de zin ditmaal niet in een woordenboek of bij een kerkvader. Ik ga liever te rade bij een ervaring, die ik voor geen goud zou willen missen.

Vaak ben ik in het vroege voorjaar, als de rust nog zoet was en de veren warm, in de ochtendschemering opgestaan om de eieren te zoeken van Gods vogel, de kievit.

Ik kan niet geloven dat God dit dier, met het andere gevederte mee, op de vijfde dag heeft geschapen. Hij moet het vroeg op de tweede dag, tegelijk met de schepping van het uitspannel, hebben losgelaten. Toen kreeg het schepsel voor het eerst, in dit nieuwe element, een steun voor zijn bestaan in het licht.

En deze eersteling, een en al vleugel, beproefde, in mateloze vreugde over deze mogelijkheid, de weerstand van de lucht. In giervlucht en duikvlucht, met buitelen en stampen en stijgen, probeerde hij voor Gods aangezicht de deugd van het uitspannel. Hoorbaar scheurde hij het in flarden, hier en daar en overal, met het knappend geluid, waarmee een kramer de lakense lap scheurt. En achter hem, lachend om de naam, die deze vogel zichzelf gaf zonder op Adam te wachten, herstelde de Schepper met zijn alom tegenwoordige hand de breuken, tot Hij zag dat het goed was.

Maar dit uitbundig en openbaar geweld bestond niet alleen om het uitspannel; het omhulde ook een geheim, zoals het Evangelie de verborgenheid van het Koninkrijk der hemelen (Matth. 13 : 13). De kievit is niet alleen oprecht gelijk de duiven, maar ook voorzichtig gelijk de slangen, als de christen (Matth. 10 : 16). Zijn misbaar dient om uw aandacht af te leiden van de juiste plek, waar de strootjes liggen, die zijn nest uitmaken. Dit geheim te ontdekken, dat heet nu zoeken. Het veld is wijd als de wereld; het plekje nietig; het ei heeft schuilkleuren. De tekenen zijn weinige en moeilijk te duiden, als de tekenen der tijden (Matth. 16 : 3).

En dan het vinden! Om deze ervaring is men in staat geweest op te geven alles wat men had (Matth. 13 : 44, 46). Zij stelt niet teleur. Hoe schaamachtig ligt daar die kleine

verborgenheid. Heel de tekentaal, al de gelijkenissen in het uitspansel waren daar, opdat gij ziende niet zoudt zien en horende niet horen (Matth. 13 : 13). En nu hebt gij, die zocht, toch gevonden. Op dit ogenblik van het vinden verbleekt één moment alles om u heen, het veld, het uitspansel, en wordt uw aandacht opgezogen in de ontdekking. Daaraan gelijk is het Koninkrijk der hemelen.’ (Noordmans, VW 8, p. 124-125)

Het Koninkrijk van God zoeken en vinden geeft hem hetzelfde euforische gevoel als het zoeken en vinden van de kievitseieren. Zonder enige moeite trekt Noordmans de Friese lezer mee in zijn ervaringen op het land en wordt het begrip ‘het Koninkrijk van God zoeken en vinden’ begrijpelijk gemaakt. Contextuele theologie pur sang!

Conclusie

Spiritualiteit ontstaat in het spanningsveld van de ontmoeting tussen de mens en de God van de Bijbel. Anders gezegd: waar de mens onder de invloed staat van het evangelie, daar ontstaat spiritualiteit. De taal die mensen spreken, maar zeker ook de beelden uit het dagelijks leven helpen daarbij. Taal en beelden vertalen het evangelie naar het eigen leven en maken het voor ons toegankelijk⁴. Zonder die ‘vertaalslag’ naar ons eigen leven toe zal het evangelie vreemd voor ons blijven. De Bijbel is immers geschreven in een andere cultuur en een andere taal dan die van ons.⁵

Uit de hierboven weergegeven citaten uit het werk van Noordmans concludeer ik dat voor Noordmans de Friese taal minder belangrijk was dan het geestelijke milieu en het landschap waarin hij opgroeide. De Friese taal is Noordmans oneindig dierbaar en maakt deel uit van de cultuur waarin hij kind was en volwassen werd. Maar toch wordt hij geen voorvechter voor de Friese taal zoals Wumkes dat wel is geworden. De taal moest bij Noordmans dienstbaar zijn aan de theologie. De prioriteit lag voor hem bij geloof en kerk, niet bij de Friese taal als zodanig. Daarom blijft hij vertoeven in wat hij de ‘latiniteit’ noemt, dus de algemeenheid, in plaats van voor de particulariteit van zijn Friese taal te kiezen. Hij was één van die theologen die hun ‘belangstelling elders hebben geconcentreerd’, zoals hij zelf schrijft aan Wumkes.⁶ Maar spiritualiteit wordt niet alleen gevoed door taal. Het Friese landschap en de geestelijke cultuur hebben op Noordmans een onuitwisbare indruk gemaakt. Die twee Friese elementen vormden een voedingsbodem voor zijn spiritualiteit.

Op grond hiervan meen ik te kunnen stellen dat Noordmans diepgaand is beïnvloed door zijn Friese culturele achtergrond. Zijn band met de Friese context is wellicht niet zo geprononceerd en valt in het niet bij het titanenwerk dat Wumkes verrichtte met zijn vertaling van de Bijbel in het Fries. Maar het is er wel. Je moet zoeken naar het Friese element in de spiritualiteit van Noordmans, maar je zult het vinden en waarderen als je zijn fijnzinnige

---

⁴ In het artikel ‘Grondvormen van spiritualiteit’ noemt Kees Waaijman de *primordiale spiritualiteit* één van de grondvormen van onze spiritualiteit. Het omvat ons dagelijks leven: onze opvoeding, onze autobiografie, ons wonen en werken, onze liefde en ons verlies. Hij definieert deze grondvorm als ‘een aan het leven en de levensloop zélf ontdekte en ontwikkelde spiritualiteit’. (niet gepubliceerd)

⁵ Hinne Wagenaar haalt in dit verband Lamin Sanneh aan, een Afrikaanse theoloog, die spreekt van de ‘translatability’ van het evangelie. Het evangelie *incarneert* in het leven van christenen; het vormt hun eigen spiritualiteit. H. Wagenaar, “Contextuele theologie in Europa: autobiografische aantekeningen van een Fries in Afrika (2002)”, in: *Mei it Wiffe skip. Nei hûndert jier Kristlik Frysk Selskip*, red. J. Popkema, Ljouwert 2008, 236-244.

⁶ VW 9a, p. 301. Het blijft een spannende vraag waarom Noordmans moeite bleef houden met het omarmen van de Friese taal en waarom hij kiest voor de latiniteit, zoals hij dat zelf noemt. Wellicht is dit een mooi startpunt voor een vervolgonderzoek.

meditaties leest. Daarin beschrijft hij gebeurtenissen uit zijn jeugd in Friesland en koppelt die aan het christelijk geloof. Met behulp van beelden uit de natuur om hem heen helpt hij ons het evangelie te begrijpen. Het zijn weliswaar verborgenheden in zijn omvangrijke oeuvre. Maar zij stellen niet teleur. Noordmans was een meester in het contextualiseren van het evangelie in beelden die hij vond in het dagelijks leven in Friesland.